

התמשחה אפילו במושבות בעלות צbijון דתי מובהק. על התהיליכים הנוגדים צbijון זה ייעדו הרשמי ההיסטוריים: "בוכרון יעקב מצחתי ביום השבת קולוניסטים מטילים סכיב לבית-הכנסת והבית ריק מארם". דיווח א"ש הירשברג מסעוו ב-1901. מאידך נesa החליט ועד המושבה פתח תקוה ב-1906 כי על הפעלים לחותם על החזיות בתשנת השבת... לא לכלת מוחץ לתחים השבת ולבוא אל בית-הכנסת בשכת וכיוון טוב". התמורות באורה החיים במושבות, בעיקר בקרבת בני הדור השני ובבקבוקות הופעתם של יסודות חברתיים מאורגנים, בעלי תודעה לאומיות חילונית ואורתח חיים "חופשי", החלו לחדר את הקיטוב הרועיוני והתרבותי בין היישוב החדש לבין היישוב הישן. דוחיקתו של היישוב הישן לשולי הפעילות הכלכלית והארגונית לקראת סוף התקופה הייתה מלאה גם בהסתగותם של היסודות החדוריים וב hasilבאותם של היסודות המונינטם במסגרות היישוב החדש. אך הגורמים הלאומיים והאדיקאליים הם שקבעו, בסופה של התקופה, את התודעה הלאומית של היישוב בארץ, העניקו לו זהות לאומיות ופיתחו רכיבים של תרבות עברית חדשה, "ילידית", הופעתה של התנועה הציונית והספרות והפובליציסטיקה של התהיה הלאומית חיזקו את הקשר בין היישוב החדש לתנועה הציונית. מלחמת-העולם הראשונה סיימה וחיזקה תהליכי שכבר ניכר לעין מן תחילת המאה העשירה.

תקנוני המושבות

אך בראשית התקופה הנסקרת מעטים היו קוראי התקיר בפומבי על הצbijון הדתי או הדתאי לאומי של המושבות, ומעטם הגיעו אלטרנטטיבית אידיאולוגית כוללת ליישוב הישן. הרוכד העיקרי של המתישבים — כמו רוב העולים שנקלטו בעיר — באו מוחגים שומרין מצוות של הוועיד-כורוגנות היהודית במוראה ארופה. בתקנוני המושבות הודגשה בבירור חוכת שמירת המצוות, ובתי-הספר הראשונים שנפתחו במושבות הראשונות היו במחכונת של "חדרים" ו"תלמודי תורה", שביהם למדו תורה, משנה ותלמוד. הדור הראשון של המתישבים דאה בזבובו את עצמו כדי שבאה להציא לחם מן הארץ, ולא כדי שבא ליצור תרבות עברית חדשה. תפיסה זו יצירה זהות וקרבה בין ה"מקתנים" (ההפרמאוטורים) מקרוב היישוב הישן, וזה אף פרש את חסותו הרוחנית על המושבות. גם הברון רוטשילד עמד על כך שבמושבות שחתה חסותו יישמר אורח חיים דתי: בכל מושבה נבנו בית-כנסת ומקווה ומונו כל קודש. כאשר נעשה בפתח תקוה ב-1900 ניסין להעניק ל"תלמוד תורה" גוון "חילוני" יותר, החזקומו ההורים ושכרו על חשבונם מלמד ירושלמי אורתודוקסי. "פולמוס השמיטה" משנת תרמ"ט היה פולמוס עקרוני בדבר הוויית היישוב החילאי החדש. אך המהנות שנוצרו במהלך חזו את קורי היישוב הישן ו"חובי ציון": מכל מקום, הפולמוס הסתיים בפשירה, ובשל אופי סלע המחלוקת היה בבחינת משבר חולף. גם ה"מקתנים" יראי השמים, גם "חובי ציון" וגם הברון והאדמיניסטרציה שלו היו שותפים בהתווית דמותו הרצiosa של האיכר היהודי החדש. האיכרות לא נחפה כזרה קיום המעודדת או מחייבת מהפכה באורות החיים, ואף לא כדורשת עופר אדמה משכלי, ובוודאי לא מהפכן. האיכר היהודי האידייאלי היה בן דמותו של האיכר במזרת ארופה: שומר מצוות, שמן ומסתפק במוציא. קו זה ביטא, למשל, אליעזר בן יהודא, כאמור כי "השכלה והחכירות הם שני הפקים", וכמותו סבר גם זאב יעבץ: "בבית ספר של כפרים אין לנו לשכוה כי אמורים אנחנו לגדל פה איכרים חמימים, יראי אלוהים ובעלי כח". ואילו לימוד השפה העברית, או לימוד מקצועות שונים בעברית, היו אוטו לחוויה לאומית עברית מודרנית, הרואה ביישוב הארץ ערך לעצמו, שאינו קשור בקיים המצוות.

15. חינוך ותרבות ביישוב החדש: מצbijון מסורת-חרדי לאומות עברית ארץ-ישראלית המשכיות, שינוי וקיוט

הדיוקן יהו-תנערתובי של המושבות היה בראשיתו דתי-מסורתית מובהק, גם באורה החים וגס בגורמות ההנהגות, אף כי לא היה זה אורתח חיים חרדי. אך תהליכי כלכליים וחברתיים שהלכו בקבילות המושבות במרוצת התקופה הביאו כבר בדרך ראשון שינוי באורה החיים. האוטופיה הדתית של הקמת מושבה יהודית החיים לפי ההלכה לא

בארץ-ישראל כשפת תקשורת בין העדרות השונות "על-פי החברה הטבעי", אך היא הייתה רק אחת מהלשונות המדוברות ושימה היה מוגבל יותר. גם הוראת העברית בשיטת ה"עברית בעברית" בכתבי-ספר "התורה והמלוכה" של כייח, שנפתחו על ידי ניסים בכר ב-1882, לא הונעה בחילה עליידי אידיאולוגיה לאומית-תרבותית. התנועה, שהיתה בעלי אופי סמלי להפיכתו של הדיבור העברי בכל רוחבי החים בארץ-ישראל ליסוד עיקרי של תחייה לאומית-חברתית ושל תנועה לאומית-חברתית, קמה ביזמתם של אליעזר בן-יהודה ושל "מחנכים" כמו יהיאל מיכל פינס ודודו לין. בן-יהודה נתן דוגמה אישית כ"משפחה העברית הראשונה" שלו, עוד מורים למד עברית את כל המקצועות. יום הקמתה חברות ליברר עברי, כמו "תאחדות ישראל" (1882) ו"שפה ברורה" (1889) שייסדה את "ווער הלשון" (שלא התקיים אלא חודשים ספורים וחוזדש ב-1904 על ידי הסתדרות המורים). הוא גם פעל להפצת העברית, להרחבת חומרה ולהפיכתה לשפה בעלידת באמצעות עיתוני, חידושים המלים שלו והmillion הגדור (שהכרך הדאשון שלו הופיע ב-1908 – 1909). בן-יהודה זכה אמנם לתמיכת משכילים ומורים, אך בדור-ככל היתה התגובה לפעולו איראmono ועינויו, הן בסביבתו הקורובה הן בחוגים הקורובים לו בחשפותיו, למפלגות הפעולים הארץ-ישראלית וסופרי "המרכז האודיסאי", שביקרו את שיטתו בהחיהה הלשון. השפעתו הישירה על תחינת השפה בסביבתו החברתית הייתה מעטה.

המורים העברים הם שהיו נושאי תחינת הלשון העברית בתיא-הספר ומהוצה להם. הלשון העברית התפשטה בהדרגה במשך התקופה בקרב היישוב החדש בתיא-הספר, הצגות תיאטרון, מקראות לבני הנערים ולילדים ועוד. בן-יהודה וחוגו (דוד לין, חמדה בני-יהודה, י"ח-טביב, יהודה גנזובסקי-גגור, ד' יוקלוביין...) גומז אבא יעבן) היו חילוצי ספרי הלימוד בעברית וספרות הילדים העברית הארץ-ישראלית. הם כתבו ספרי "מקרים" דיאלקטיים בסגנון ההשכלה וסיפורים מהווי הארץ, וכן תרגמו ועיבדו ספרות יפה אירופית בני הנערים ולגיל הרך.

בעיני ובמסגרת התייחסות התרבותית והפואטית חלק מהתלין של "נורמאלייזציה" ומזה הצורך בתקשרות בין העדרות השונות; בעיני רבים אחרים הייתה העברית – "שפנתנו ההיסטורית" – הביטוי המובהק ביותר לתחייה לאומית-תרבותית כולה בארץ-ישראל. השקפה זו טיפחו והפיצו קודם כל המורים, ואחריהם הצטרכו אליהם אנשי מפלגות הפועלים, ובכראשם אנשי "הפועל הארץ", שעמדו במרכז הפעילות הספרותית. ב"פועל הארץ", לעומת זאת, היו שראו בעברית "היפנו של העבר" ולשונם של "חובבי ציון" העיר-בורגנים, ובשים בה – ניתוך הרה אסון מתרבות היידיש העממית ועמוקת השרושים, ואתת ניתוך מן העיבור היהודי הגדול במוחם אירופה. "הפועל הארץ" קבע ב프로그램ה שלו משנה 1906 את "הdagga להשלחת העברית בארץ-ישראל" כאחת ממטרותיו, ואילו "פועל ציון" החלתו רק בזוויתם השלישי של תריס"ח (1908). כי העברית היא השפה הלאומית, וכן הוחלט שם (ברוב של 11 נגד 5) להוציא עיתון בשפה העברית ("האחדות"), במקומו "דער אנטאנגן", שיצא בירושלים בידיש מס' 1906).

ఈונית השפה העברית: מ"שפט בית-הספר" ל"שפט התרבות"

הרבר שהעניק ליישוב החדש את הצבעון התרבותי-לאומי החדש והמובהך כיודר שלו היה ראשית הפיכתה של העברית לשפת התרבות והחברה המשותפת לכל רוחבי החברה היהודית בארץ-ישראל (*lingua franca*), וכך לשפה יידית. השימוש בעברית רוחם אמן

ספרות ילדיים
עברית
"טבעית"

שפת בית-
הספר ושפת
החברה

בסיכון של התקופה לא התאמתה ציפיותו של בן-יהודה שה עברית תהפוך לשפת הסביבה החברתית, אף כי ב-1908 הושלט תהליכי השליטה של העברית בכל בתיא-הספר במושבות כלשון הוראה יחידה, ואף כי בוגרי בתיא-הספר העברים היו הדור הראשון של

עקרוני על חוכמי ההוראה עבר ביתה הספר לבועלות כי"ח ב-1903. בצדו נפתח בית-הספר לעזרות של "חובבי ציון" (1883), שמשנת 1907 כיהן ד"ר ניסן טורוב כמנהל, והוא הנהיג בו רמה פדגוגית גבוהה. אופייניים לבקורת הדתית-מסורתית דבריו הקשים של א"ש הרישברג:

...מי זה מהושבי יפו נתן פָּנָך ורשות כדי חובבי ציון ברוסיה האלה, להנץ את בניו על פי חפצם המה. וכי חשובים המה הספרים בעלי ההזיה האלה, כי ילדי יפו מופקרים מהה מאובטחים לכל הרוצה לזכות בהם לחנכם על פי דרכם? ולמה נכח אט האמת באמנו כי לילדיהם המהונאים רק על ידיעת השפה העברית וביחד על פי השיטה החדשות, בלי ידיעת המקורים בכתב הקדש ממשנה ובתלמוד, אין מטרה בחיים לא בארץ ישראל ולא בחו"ל הארץ...

בית-הספר העברי הראשון נפתח לראשונה ב-1887, ביוזמתו של מרדכי חביב-לובמן ודודו יוקלובין, ואחריו נפתח שם גן-ילדים עברי (1894). אחריך נפתחו בת-הספר גם בירושלים (1902), ביפו וברכבות מן המשובות, ובמשך התקופה חרודה העברית – כshelf הלימוד העיקרי או היחיד – יחד עם שיטות הוראה חדשות ולימודים מעשיים, לכל המשובות. בית-הספר הראשון היה "עררי" חילוני בתכלייתו הוא הגימנסיה העברית ביפו (ומ-1909 – "גימנסיה עברית הצללה"), שנסודה ב-1903 על ידי ד"ר מטמון-כהן עם 17 תלמידים, וב-1913 למדו בה כבר כ-500 תלמידים. בגימנסיה העברית בירושלים, שנסודה ב-1908, הייתה נוהga תכנית הלימודים במתחנות של בית-הספר המודרניים באירופה, וכבה הוחלט לראשונה על חינוך מעורב, לבני שני המינים. ב-1902 נפתח ביפו בית-הספר "חכמוני" בחסות הרוב קוק, שהיה בית-ספר בעל צבעון דתי-לאומי, וב-1913 למדו בו 250 תלמידים. ב-1913 נפתח ביפו בית-המדרשה למורות על-שם לוינסקי של "חובבי ציון".

גויילדים העברי הראשון, ראשון לציון, תרג'יה (1898). "בנוגע להפעלת שפטנו בקרב עמו נוכל לומר בלי הגותה, כי גויילדים עברי אחד פועל יותר מהרבנית בתים ספר", כתוב דוד יולין.

החינוך העברית הגיימנסיה

דוברי העברית כשלפות הטבעית. "בכל המושבות שלוט עדין הינ'רגון בכל תפוף", כתוב אחד העם בעקבות ביקורו בארץ ב-1894. בישוב החדש הוסיף לדבר בשונותיו שונות, והעברית לא היתה עדין רחבה ונמישה דיה. וכך סיכם משקיף ב-1919 את מצב הדברים:

התיקון הכי רחכ ומודרני היה בית הספר העברי. אולם הכרחי הוא שהצלה לנו, בטור יסוד לתרבות לאומיית בריה, תהא פגומה כל עוד ש"הנוך העברי" לא יתקשר ויחמוג עם השורה, המלאכה והעבדה.

לפי אומדן היו בארץ-ישראל ב-1914 כ-34,000 דוברי עברית כשפה יחידה או עיקרית (כ-40% מכלל היישוב היהודי), אבל אומדן זה אין בו כדי לצייר תמונה שלמה של היקף השימוש בעברית על-ידי דוברים וירಡעה.

מערכת החינוך: לימודי קודש ולימודי חול בעברית וחינוך עברי

לימודי חול
מערכת החינוך של היישוב החדש – פרט לכת-הספר של המוסדות הפליאנתרופים – התפתחה ללא מסגרת מכוונת ולא אכנית אחת. היתה זאת המערכת הציבורית החשובה ביותר בעיצובה דמותו הרוחנית של היישוב החדש, ולמורים נינה חירות רכה לפעול על-פי יוזמה אישית.

בשנים הראשונות, כאמור, קבעו רוב המושבות שהחינוך שיינתן בהן יהיה חינוך דתי. תקנות "תלמיד תורה" של פותח תקופה משנת תרמ"א קבעו כי "לא למדדו בני ישראל כי אם את תורת ה' ומוסר וכותב ולשון הקודש בלבד". נסינו המודקים של אל פרומקין לפתוח במושבה "חדר מתוקן" נתקל בהתנגדות נמרצת מצד ההוראה. במושבות אחרות הנגאה פקידות הברון לימיoli חול ואף למידים בצרפתית בכיתות הגבוהות, ואילו בעברית למדדו לימוד יתירות בלבד. תהליך השינוי בכת-הספר החל בשני כיוונים, שלא היו חופפים בהכרח: מצד אחד התנהל מאבק על החדרת "לימודי חול", כגון שפות זרות, חשבון, גיאוגרפיה ("הכרת הארץ").طبع, קלאות וודור, שהו המשך לתהליך של השכלה ופרודוקטיביזציה – כאן היה שיתוף פעולה מצד ה"מתקנים", המורים העברים ופקידי הברון, וההתנגדות באהה בעיקור מצד החרדים, שראו בלימודי חול אותן וטימן לתהליכי של "התפרקות" וחילוץ (סקולאריזציה); מצד שני התנהל המאבק על אופיו של החינוך העברי בעברית, ככלומר על תכנית של מדרשת החינוך: האס תהייה זאת מערכת חינוך דתית-לאומית, ברוחו של זאב יען, שגרס כי "לנו אין דת בלבד ומולדת בלבד, כי שתיהן חבקות ודבקות ייחדו", ככלומר "לאומיות" פירושה לימוד תולדות הארץ ותולדות העם ברוח תורת ישראל, או שה"לאומיות" תיתפס במושגים מערביים, כמהות שאינה נזקפת ללגיטימיזציה דתית. ביפנו נחנך תלמוד תורה ב-1886, והניסיונות להכנסים בו לימיoli חול נתקלו בהתנגדות קשה. אף שבכת-הספר היו המורים רגשיים למקומות של הדת וניסו לשבל לימוד "תורה עם דרך ארץ", נמתחה על החינוך ביפו בקדמת (פיטס), שמורים בו "יהודות כחולין". בעיקר יצא קצפם של החרדים מקרב היישוב הישן ו"חובבי ציון" על כת-הספר העבריים ובראש וראשונה נגד בית-הספר לבנים, שנפתח ביפו בקדמת (פיטס) ב-1890 ואחריו שנסגר עבר ב-1893 לבועלות משותפת של "חובבי-ציון" וכי"ח. בשנה הראשונה לקיומו למדו בכית-הספר הזה כ-140 תלמידים ותלמידות. בעקבות ייכוח

"בני משה"
בארץ

לאומיות
ישראלית
עברית ארץ-

יצירת המרכז
הספרותי

חברת התמיכת של "הווער האודיסאי" של "חובבי ציון", בהשתתפות של חברי אגודה "בני משה" בווער, עשתה רכובת במתן תמכה כספית לבחירת הספרים ביפו ובמושבות, וזאת כדי להchnerה הילמודים — בתנאי שבית-הספר "עשה את חניכיו לעכרים ברוחם ובלשונו ולאנשיים מן היישוב הקשורים לארץ ומוכשרים למצוא בה את פרנסתם".

יסודותיו של המרכז התרבותי העברי

מושאי רענן התהיה הלאומית-חרבומית העברית — אוטם שתואר על ידי מייצגי הזרם הדתי-מסורתית ב"חובבי ציון" כמו שמקשים ליזור תרבות לאומית "הבנייה על תהו ואפס, על דמיונות והזיות" — היו עסוקני תרבות, סופרים, מורים ובעלי מקצועות חופשיים מקרוב העלייה הראשונה והעליה השנייה, חלום בוגרי אוניברסיטאות במזרח אירופה ובכינור. הכרתם הלאומית של אלה עזבה כהשפעת הגנים לאומיים כמו אחד העם וברדי-בסקי, וספרות התהיה הלאומית, ובראשה שירות ח'ן ביאליק. קבוצה מגובשת ראשונה בעלת אידיאולוגיה לאומית מוצחרת היהת של חברי אגודת-הסתדרים "בני משה", שקמה באוזסה ב-1889 בהשתתפות וכנהgentו של אחד העם, וב-1893 העתקה את מרכזה ליפו. חברי "בני משה" בארץ לא זול בלבד שעיצבו את מדיניותה של "חברת התמיכת", אלא בחוקם אף פיתחו השקפה לאומית מודרנית, שהסתה אל הדת והמסורת היה דורי ממשעי. דבר זה גרם לחידון הייחסים עם היישוב הישן.

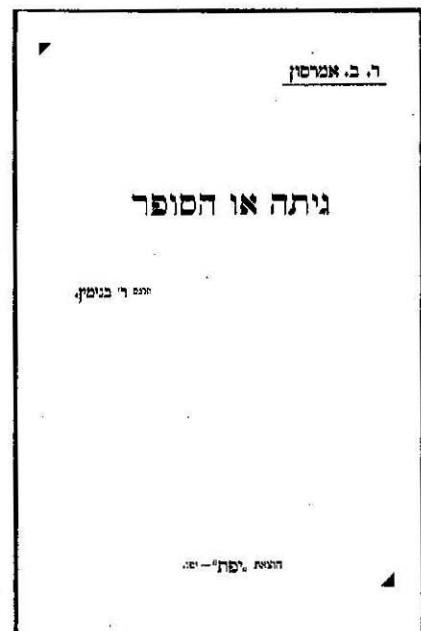
פעילותם היירה של "בני משה" נפסקה עם התפרקות האנורה ב-1897, אבל אז, ועוד יותר לאחר 1904, כבר נמצאה ופעלה בארץ קבוצה ותבה של משליכים, מורים וлюויין, שכמה מהם היו בעלי השקפה לאומית-חברתית ודרידאלית. אישים אלה, שכרכם באו מכתים חרדיים, מתוח ביקורת חריפה ביותר על היישוב הישן וערכו וראו בו מבצר של קנאות צרת אופק, נחשנות חברתיות ונינוי אישי, שמננו ביקשו להיחיל בכתו הוריהם במזרח אירופה. בקיים על הדת היה שילוב של ניחוח וಆיזונאליסטי עם רדרידאליות חברתית, ומקצתם אף ביטאו בקיצוניות רכה תפיסה של שלילת הגולה ושלילת היהדות ההלכתית-גלוותית. אופני לפולמוס הרעוני בין הצדדים בערבי הדת ומוקרים את תפקידה ההיסטורי של הדת לבין המחזיקם באינטראפטראצייה רצינאליסטית וחילונית של ההיסטוריה היהודית היה הוויכוח שהתגלע בעקבות מאמר שפרסם י"ח ברנץ ב"הפורע הצער" ב-1910.24.11. בשם "בעתונת ובספרות", שהדיו נשמעו גם בקונגרס הציוני העסקי, והוא הביא לידי קיטוב ויעוני עד בין "הפורע הצער" מוה ובין "הווער האודיסאי של חובבי ציון" מוה וזכה לתגובה ביקורתית קשה גם מצד אחד העם, שיצא נגד הכרתו של ברנץ: "אנחנו, היהודים החופשיים, אין לנו ולהדות כלום".

מירב המאמצים הוושקו או ביצירתו של ספרות עברית ארצ'-ישראלית בשל המעמד והתקפיך המיחוד שנותן הספרות — לפי השקפתם של בני אותו דור — בעיצוב התודעה וההכרה הלאומית ובקביעת דמותה של החברה הלאומית החדשה. הניסיון הראשון להקים בארץ כתבי-עת ספרותי קבוע היה של ש' בן-ציון ודוד לין; הם יסדו את כתבי-העת

הספרות
העברית
הארץ-
ישראלית

הספרות העברית הארץ-ישראלית נוצרה על ידי סופרים שרוכם החלו בכתיבת ספרות עברית. בין הבולטים בקרב "סופרי העליה הראשונה" היו א' בן-יהודה (עליה ב-1881), זאב יעבן (היה בארץ בשנים 1887–1897), יהושע ברזילי-איינשטיין (עליה ב-1887–1891), נחמה פוחצ'בסקי (1889) ומשה סמילנסקי (1890). אלה יצרו את הי'אנר הארץ-ישראלית" וראו בספרות היפה אמצעי להפצת ערכיהם וידיעות בנוסח ההשכלה. אך שקדרו גם על תיאור הווי המתישבים וחיהם באור אידיאל-סנטימנטלי. בעלי נורמות ספרותיות שונות היו "סופרי העליה השנייה", שבמרכזן עמדה אישיותו הספרותית של ברנץ: דבורה פרון (עלתה ב-1911), שי' עגנון (1907), מאיר וילקנסקי (1904), שלמה צמח

מוציאי יצירותו של המרכז הספרותי העברי בארץ-ישראל: מקור ותרגומים.

"אגודת המורים" פעלה כגוף מקצועני בעל ערכים וייעוד לאומי-חברתי. הזרוע המבצעת שלה הייתה "מרכז המורים", שמשובר נקבע תחילה בירושלים. העליה השניה, והמורים שעלו בה ארצה, חיזקה את היסודות הלאומיים-ראדיקליים בקרב המורים, ואלה לחזו על העתקת המרכז לפיר. המרכז החדרש ביפוי היה בהגמניה של מורי העליה השניה (ד"ר נ' טרוב, י' עוזרו, יש' אדרל', מרדכי קרביץ'בסקי, ח' יהיאל', ד' בוגרשוב, ד' ב' לוריא, ד' ב'צ' מוסינזון, ד' מטמן-כהן), שלמה שלר ועוד), והוא הכין "תכנית לימודים כללית לבתי-הספר בארץ-ישראל" (1906). הוציאו כתוב עת לענייני חינוך, ירחון לנער ("נולדת"), יזם בחיבת ספרי לימוד, ארגן שיעורי השתלמות וחידש את "עוד הלשון". שפרסם מיליוןים מקצועניים. אך לאגודת המורים לא נודעה השפעה על מערכת הלימודים בכלל בתיה-הספר העבריים. בתיחס-ספר רבים, ואף חלק ניכר מהמורים, למדו ולימדו במסדות חברות "עוזה" הגרמנית ("הילפֿסְקִירִין") – 2,624 תלמידים, וכי"ח – 2,701 תלמידים. כבר ב-1907 החלו אגודות המורים במאהקה לשחרר את החינוך "מידי אפוטרופוסיו" ולאחריו. בעודו שכך"ח דחפה בתקיפות את דרישות אגודות המורים, היהת חברות "עוזה" נתנתה יותר להשפעה, שכן רבים ממורים עברים והיא אף פעלала מעט להפצת העברית.

בנובמבר 1913 החל המאבק הציורי האידיואולוגי בחברה "עוזה", שפונה בשם "מלחמת השפות". הרקע לעימות היהת החלטה שהלמורים במדעי הטבע ב"טכניום", הוא הטכניון, ובבית-הספר הריאלי, שעד להיפתח בחיפה באפריל 1914, היו בשפה הגרמנית, בשל העדר ספרי לימוד בעברית. אגודות המורים וכתחה במאהקה לתמיכת ציבורית מצד תלמידים ומפלגות הפועלים – בעיקר "הפועל הארץ" – אף שרבים ראו אותו כמוגום בחומרתו. סניף אגודת המורים ביפו עמד בראש המאבק ויום הקמתה בתיא ספר עבריים חילופיים לאלה של "עוזה" ביפו ובירושלים. המאבק סייע לו לבסס את מעמדו במערכת החינוך ולהשליט את החינוך העברי ברוב מוסדות החינוך בארץ.

מלחמת השפות הייתה גם ציון דרך בתולדות מעורבותה של התנועה הציונית בענייני החינוך. אמנים שאלות החינוך וארגנו עליו לא אחת על סדר היום של הקונגרסים הציוניים, אך דבר לא נעשה, עד "מלחמת השפות". במאבק נגד "עוזה" מצאה ההסתדרות הציונית הזדמנות נוספת לחדק את עס היישוב החדש ולחזק את מעמדה. ב-1913 נוסד "עוד" החינוך העברי המאוחד. חברי הוועד בירושלים התנגדו לריכוז הסמכות ביפו, בעקב אחריו מורי "יגנסיה עברית" ביפו ותלמידיה היו כובדים בארץ כקבוצה לאו-הורים (שכנן ההורים נשלהו לארץ כדי לשקם מגוריהם באירופה – בדרכ-כלל במורחת אירופה – ורק הבנים נשלהו לארץ כדי לשקם ברוח עברית); הייתה זו קבוצה משכילה ומוססת מבחינה רعنית ותרבותית.

מרכז המורים ביבו

(1094), ר' בנימין (1907), אשר ברש (1914), יצחק לופין (1908), יעקב פיכמן (1912), דוד שמעוני (1909), יעקב רבינוביץ' (1910), יעקב שטיינברג (1914) ועוד. ובם התרכו סכיב "הפועל העיר" שבעירית י' אהרוןוביץ' (מ-1907) וocabים לענייני ספרות וחכירה, כמו "בשבוע זו" (1916), "הஅர்ஹாத" (1910–1915) ועוד, שהופעתם נמשכה גם בימי המלחמה. ספרותים אלה של "האנטיז'אנר" קבעו את הנורמות החוכניות והכפרותיות החשובות של הספרות העברית הארץ-ישראלית. בתקופה זו נדפסו בארץ כמה מן היצירות המרכזיות של הספרות העברית: "מכאן ומכאן" ובין מים למים של בָּנָרֶר (1910–1911), "זהה קעקב למישור" של עגנון (תרע"ב) ובכית המרפא של א' ראובני (תרע"ג), ותורגמו יצירות מופת מן הספרות הגרמנית והסקנדינטיבית.

מקום מיוחד בהחפתחות התרבות בארץ שמור לבית-הספר לאמנות "בצלאל", שנוצר ביוםתו של פרופ' בורייס ש"ץ בירושלים ב-1906, ואשר לבך מהיותו מרכז לאמנות שימושית ומקור תעסוקה בירושלים, ניסה ליצור אסכולה של ציור "עכרי" בעל אופי אקווטי, שתר אחר סמלים לאומים עבריים בעלי אופי סנטימנטלי ונאיבי.

כמו כן היהת בארץ פעילות תיאטרונית, שראשיתה בהצגות חובבים ביריש ובברית במושבות (ברוחבות, 1895), שעוררו התנגדות עזה מצד החדרדים בראותם בהם "פריצות" ("הפרקות"), והמשכה ביסוד אגודה "חובבי האמנות הדרמתית" ביפו ב-1904, פעילות מוסיקלית, השכלה عمמית למבוגרים, נשפים ספרותיים, עניין גובר והולך בארכיאולוגיה (קדמוניות) ארץ-ישראל, הקמת תחרותות ו"בתי עם" ועוד. המרכז העיקרי לפעילות זו היה מורי "יגנסיה עברית" ביפו ותלמידיה (אחריך גימנסיה עברית "הרצליה" בחול גימנסיה היה אלם לאספות ולמושפי אמנות היחיד בעיר, מורה היו עסקים ואנשי תרבות ותלמידיה היו כובדים בארץ כקבוצה לאו-הורים (שכנן ההורים נשלהו לארץ כדי לשקם ברוח עברית); היה זו קבוצה משכילה ומוססת מבחינה רعنית ותרבותית.

توزאות "מלחמת השפות"

behader פועלות מוכונת היו מוקדי ההחלטה במערכת החינוך נתונים בידי הדרג המקצועני. חשיבותם ומשמעותם של המורים הפקה אותם לקבוצה מגובשת ובבעל הכרה ויקורה רכה. למעשה נמנו המורים – א' בן-יהודה, ד' ילין, א' ספר, ז' יעבץ, י' פלקינד, י' אפשטיין, ש'ח וילקומי'ז' ואחרים – עם ראש האינטלקנציה ואנשי הרוח של היישוב. כבר באוקטובר 1891 החלו מורי המושבות ב-16 מתוך 19 המשובות להתאסף לישיבות מושפות כדי לדון בשאלות חינוכיות ומקצועיות וכדי לקבוע מדיניות חינוך לאומית אחידה ותוכנית לudsonים מוסכמת. אולם הקמתה של הסתדרות המורים הארץ-ישראלית פרי יוזמתו של "יזהוועד האודיסאי של חובבי ציון" ושל מ"מ איסישקין, שכינס את המורים בכרון יעקב אחרי ה"גנסיה" (אספה) ב-1903 ויסד את "אגודת המורים העברים בארץ-ישראל". זמה זאת באה על רקע מיעות מעורבותו של "יזהוועד האודיסאי" עד אז בענייני חינוך, בעיקר בשל מיעוט משאבי הכספיים ובשל הימנעותם של ההסתדרות הציונית מההערכות בשאלות חינוך ותרבות בארץ. "אגודת המורים" ביקשה לקבוע מדיניות חינוך אחידה, שתבסط את מהותה של התמחייה הלאומית ותהוו מסגרת שחיאד את כל בתיה-הספר העבריים לציד "הכנסייה הארץ-ישראלית", ואך "להיות סנהדרין לכל ענייני החינוך העברי".

התפשטות אורה החיים החלוני והtagבשותה של התרבות העברית במושבות ובערים התחללה על רקע של "עוזבה מרכותית", לפי השקפת מחולליה, ללא השפעה מצד הסכibaה התרבותית הערבית-טורקית. משקיפים מתחו ביקורת על הרמה הנמוכה של היישוב החדש, הן מצד המסורת הן מצד מצב ההשכלה והדיבור בלשון העברית. מטרתה של האידיאולוגיה של "תחייה מרכותית" ביישוב החדש הייתה לחזור אורה חיים, נורמות התנהגות ויסודות תרבותיים, במוקן הרחב של המושג "תרבות", וליצור " חיים תרבותיים עבריים מלאים". היא העניקה ליישוב החדש, בדור השני שלו, צביון עברי-לאומי ארץ-ישראלי חילוני, ובמיוחד התרבות טושטו הבדלים בין הקבוצות החברתיות השונות שלו, וחילקים רחבים של היישוב הישן התמזגו ביישוב החדש בסוף התקופה. היישוב העברי החדש הוא שהעניק, בעיקרו של דבר, ליישוב היהודי בארץ את דמותו ואת אופיו.